

מה בין "טלית של ציצית" ל"חוט של תכלת"? (מצות הלבן והתכלת)

"ויקח שם ויפת את השמלה וישמיו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו" (ט, כג)

[א] ופרש"י "אין כתיב כאן "ויקחו" אלא "ויקח", לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו כו".

ומבואר מדברי רש"י, שלמצות ציצית זכינו בעבור מעשיו של שם.

וקשה, ממה שאמרו בגמ' בחולין (פט, א), שבשכר מה שאמר אברהם (יד, כג) "אם מחוט ועד שרוך נעלי", זכינו ל"חוט של תכלת" ולרצועות של תפילין?"

ומתוך הרא"ם, שבי' ענינים נשנו כאן, 'טלית של ציצית' לחוד ו'חוט תכלת' לחוד. ובשכר מה שכיסה שם את נח אביו זכינו לכיסוי 'טלית של מצוה', ובשכר מה שאמר אברהם "מחוט" זכינו למצות החוט והוא התכלת.

דהיינו, שיש את עצם מצות הציצית [שלוה זכינו בזכותו של שם], ויש את התוספת של מצות התכלת [שאת זה זכינו בזכותו של אברהם].

וכע"ז כותב המהרש"א (שם בחולין): "דעיקר תפילין וציצית הטעם מבואר בתורה, אבל מצות הנוספות בכל אחד, **דהיינו בציצית חוט של תכלת** כדכתיב "ונתנו על ציצית הכנף פתיל וגו'", וכן הקשירה בתפילין דוקא ע"י רצועות, קמירי הכא".

'טלית של מצוה' ו'חוט של תכלת'

[ב] ואכן כך מדוקדק מאוד בדברי רש"י וחז"ל, שכאן רש"י כותב שזכו ל"טלית של מצוה", ואילו שם בגמ' אמרו שזכו ל"חוט של תכלת".

ויש להוסיף בזה, שלכאורה מצות הציצית זה החוטים, ומהו שכתב רש"י שזכו ל"טלית של מצוה"?

וצ"ל שעיקר המצוה הוא הלבן, שהוא מוגדר 'טלית של מצוה' כי הוא בטל ומתאחד עם הבגד, ואכן אמרו (שבת קנג, א) עה"פ "בכל עת יהיו בגדי לבנים" שאלו ציצית הרי שהציצית מתייחס לבגד [וזהו יסוד הדין של 'הכנף מין כנף'²], והוא עיקר המצוה, ונוסף על זה עוד מצוה של תכלת, שמוגדר מצות ה'חוט'³.

[ויש לציין בזה ללשון העיטור (ה' ציצית דף סו) שכותב: "ועם תכלת נקרא ציצת שלם כדכתיב "ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית", והתכלת בו כהדס וערבה שבלולב שנקרא הכל לולב שפתח בו הכתוב תחילה, ולפי שהתכלת דמיו יקרים קראוהו לציצית בכמה מקומות תכלת כו', אבל תכלת בלא לבן לא מצינו שנקרא ציצת שלא אמר הכתוב ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת"].

עיקר המצוה הוא הלבן

[ג] ועפ"ז יש לבאר וליישב את שיטת הר"ש מדרוש, שאוסר ללבוש בגד בלי ציצית גם כשהוא אנוס [ודלא כשיטת המרדכי הנודע (מנחות רמז תתקמד) שהובא בשו"ע או"ח סי' יג]. ותמה השאגת אריה (סי' לב) על שיטתו, ממה שאמרו "התכלת אינו מעכב את הלבן" דהיינו שניתן ללבוש לבן בלי תכלת, ולשיטתו, מדוע לא מחוייב לסלק את הבגד מעליו כדי שלא לבטל מצות תכלת?

וכבר ביארו בזה, שכל מה שסובר הר"ש שהבגד זוקק לציצית [ולכן מחוייב לסלק את הבגד], זה רק כלפי הלבן, אבל הבגד אינו זוקק לתכלת, וכלפי זה הר"ש לדעת החולקים שזה רק חיוב שמוטל על האדם להטיל בו "גם" תכלת.

ויש לציין בזה מש"כ בשו"ת בנימין זאב (סי' קצה): "ואל ידמה לך מי שעושה ציצית לבן, דעדין נשאר מהמצוה ואינה מצוה שלימה בשביל שאינו עושה אותה תכלת, ותדמהו כמו מי שמניח תפילין של יד לבד או תפילה של ראש לבד, **דהתם בתפילין כשמניח אחד מהן עשה מצוה אחת ומשייר מצוה אחר דהיינו התפלה השניה, אבל בציצית אפילו שאינו משים תכלת בו עושה המצוה שלימה במהות עצמותה, זולת שאינה צבועה מתכלת**, וזה אינו מעכב את זה כדאיתא ריש פרק התכלת דהתכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, דאע"ג דמצוה לתת תכלת ב' חוטיין בציצית, אפ"ה אין זה מעכב את זה, ואי עביד ארבעתן תכלת או לבן יצא כדפירש"י וכתבו התוספוי ריש פרק התכלת דכן אנו נוהגין"^{4,5}.

¹ יש שרוצים לומר שעצם הטלית נחשב 'בגד של מצוה' (למשל ממה שמצינו שיש דין עטיפה וכיסוי). וע"ע בברכ"י (ח, ד) מש"כ בשם מהר"ם די לונזאנו, שצ"ל "בציצית" הבי"ת בשו"א, כי אם אם יאמר "בציצית" בפתח, הוי פירוש בציצית הידוע עצמו, דהיינו החוטים, וזה אינו דחויים לאו בני עטיפה ניהו, אך כשאומר בציצית בשו"א אז הוי פירושו להתעטף בבגד שיש בו ציצית. וע"ע בשו"ע (ח, יא) מש"כ ללבוש את הטי"ק מעל הבגדים, ומקורו בנמוק"י (הלכות קטנות יב, א) "וכן פשט המנהג בכל ישראל כי רובם אין להם טלית גדולה הראויה לעטוף ועושיין טליתות קטנים שלושין אותן כו' כסות שתחת המקטורין כו', ומ"מ מצוה מן המובחר **שיהא כולו מעוטף במצוה** וזו דרך ירא שמים לחבב המצוה וכ"ש מצות ציצית השקולה כנגד כל המצות".

² ראה במשנ"ב (יא, כו) שמביא את שיטת בעה"מ (סוכה ד, ב) שכותב שפסולת הצמר שאין ראוי לעשות ממנו בגד הוא פסול לחוטי הציצית, "משום דבעינן ציצית "הכנף מין כנף" ואין ג' מינים הללו ראויין לעשות מהן בגד שהם פסולת הצמר ואין בגד נעשה מכמותן".

³ ויש לציין בזה את שינוי התרגומים עה"פ "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, שבתרגום אונקלוס מתרגם: "ויתנון על כרוספדא דכנפא (על הציצית) חוטיא דתכלתא", ואילו בתרגום יב"ע מתרגם "ויתנון על אנפי גוליתוהון (כנף הבגד) שזיר דתכלא". ונראה שלפי האונקלוס התכלת באה כהוספה על הלבן, ואילו לפי יב"ע התכלת הוא מין נוסף (מידידי הרה"ג שלמה ספייער שליט"א). וראה בעמק ברכה מש"כ לבאר בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד.

⁴ וע"ע בפנ"י (בי"מ סא, ב) שכותב: "דהא קי"ל תכלת אינו מעכב את הלבן, ובדיעבד יוצא בלבן לחוד, ותכלת דכתיב באורייתא היינו למצוה מן המובחר". וע"ע מש"כ המגיד מדובנא (ספר המדות פט"ז): "ולולי קבלנו שאין התכלת מעכב את הלבן בזמן הזה, אפשר היינו מחזירים אף אחריו כאשר אנחנו שולחים למרחקים להביא אתרוג ולולב והדס". וע"ע בשבט הלוי (א, ג).

⁵ והנה בפשטות הדברים מחדשים מאוד, שהרי שנינו במשנה (מנחות לח, א) את הדין של תכלת ולבן שאינם מעכבים זה את זה, בחדא מחתא יחד עם הדין שתפילין של יד ושל ראש אין מעכבין זא"ז, משמע שאותו הגדר הוא. ואכן יעוי' ברמב"ן בהשגותיו לסה"מ (מצוה יא), שלהדיא הוה ביניהם ולכן כותב, שמי שמונה את תפילין כבי מצות, יש לו גם למנות את הציצית כבי מצות. ויעוי' בהג' הגרי"פ פערלא (רס"ג מ"ע ז) מש"כ על דברי הרמב"ם שכתב שזה מצוה אחת, וכן בלשון החינוך (מצוה שפו) ואכ"מ.